

En kladde – tyendeliv

Et glimt af landproletariatets forhold ved overgangen til 1900-tallet

Af Ejvind Busk Jensen og Svenning Olesen

Ordet »tyende« er ifølge ordbogen (...) af *uvis oprindelse; tolket (...) eller beslægtet med oldnordisk þý, 'trælkvinde'.*

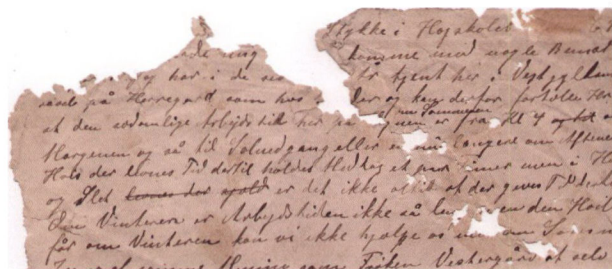
Hvis man i dag beskæftiger sig med begrebet tyende, som for godt og vel et århundrede siden var den almindelige betegnelse for tjenestefolk af begge køn, fristes man til at sige, at betydningen ikke var helt afsvækket.

Men efter Grundlovens indførelse i 1849 var der oprud på vej. Det er historien om almuens frigørelse og stigende indflydelse gennem resten af 1800-tallet, kulminerende med grundlovsændringen i 1915, hvor både kvinder og tyende fik stemmeret.

Tyendet i Vestjylland var naturligvis ikke trælle, altså slaver, i ordets egentlige betydning. Selv om de efter vore begreber i mange tilfælde trællede for føden.

Den efterfølgende historie giver et vist indblik i tyendets, tjenestefolkenes, vilkår på landet for en fire fem generationer siden. – Og det begyndende oprør mod forholdene.

I en aflevering til Thorstrup Sognearkiv fandt medarbejderne et mølædt folioark, som hverken indeholdt navn eller årstal, blot nogle skriverier med overstregninger og rettelser. Tydeligvis en kladde til en tekst, eller rettere to forskellige tekster.

Et lille udsnit af teksten.

Der var ikke så meget at stille op med papiret i første omgang. Det var sandsynligvis kun bevaret ved en tilfældighed og kunne hverken dateres eller lokaliseres.

Jeg, som er lidt af en drivert i sammenligning med lederen af arkivet og hans medarbejdere, fik til opgave at undersøge, om der var noget af interesse og bevaringsværdi i det skørnede stykke papir.

Det blev til et lille stykke detektivarbejde, som gav et enkelt spor at gå efter, nemlig det hæderkronede kulturmagasinet, Højskolebladet. Bladet, der udkom første gang i 1876 – »(og) mod alle odds lever bladet stadig efter over 6000 numre – og indtager sin særegne rolle i det danske medielandskab,« som det hedder i en omtale.

Trods huller (), afrivninger og overstregninger lod det gamle papir sig tyde:

 --- stykke i Højskolebladet (nr.) 64

--- komme med nogle bemærk(ninger) ----

(Jeg) har i de sid(ste) år tjent her i Vestjylland såvel på herregård som hos (bøn)der og kan derfor fortælle hr. Bille at den sædvanlige arbejdstid her på egnen om sommeren er fra kl. 4 om morgenen og så til solnedgang eller endnu længere om aftenen.

Hvis der bliver tid dertil, holdes middag et par timer, men i høst og slet bliver der sjældt er det ikke altid, at der gives tid hertil.

Om vinteren er arbejdstiden ikke så lang, (men) den hvile, vi får om vinteren, kan vi ikke hjælpe os med om sommeren.

Jeg er af samme mening som frk. Vestergård, at selv om arbejdstiden blev forkortet nogle timer, ville det samme arbejde blive udført. Og hvis det så kunne indrettes således, at vi kunne få adgang til god og nyttig læsning, ville det vistnok få en gavnlig indflydelse på tjenestefolkene.

Det lader til, at hr. Bille synes, at borgerstuerne såvel som karle- og pigekamre sagtens kan være gode nok til os, og at det er vor egen skyld, når vi ikke har det hyggeligt i dem, men jeg tror dog nok, at når karlene så hyppigt går på krør og værtshuse, men det holder dog nok ikke altid stik.

De polerede møbler og udpolstrede sæder kan vi så godt undvære, men var det for meget af os at forlange at få gulvet fejlet og snuaset vasket af bond og stole inden det bliver så skiden det kan dog ikke nægtes, at karlekamrene her på egnen er langt andet end hyggelige, således som de findes ved siden af svine- eller kostalden. Hr. Bille skulle dog betænke, at vi tjenestefolk også er mennesker og i besiddelse af æresfølelse såvel som han.

Han skriver: »Hvorfor skal Per og Kristen og Hanne og Sine have andre møbler i mit hus, end de har haft hele deres levetid og end de nogen-

sinde får i den lille hytte ude på heden, hvor Per og Marie flytter hen, når de gifter dem, i reglen fordi der er tvingende grunde.«

Hermed slutter kladden, men folioarket er ikke helt udskrevet, og på den resterende plads findes et par udkast til den indledning, som tidens tand har fjernet i ovenstående. De lyder:

I dette blads ---64 ---findes under overskriften »Om arbejdstiden og opholdsstederne,« hvortil jeg tillader mig at fremkomme med nogle bemærkninger. Da jeg selv har tjent ...år såvel på herregård som hos ---

Og under en streg et andet udkast:

I dette blads n. 64 fra forrige år findes en artikel under overskriften: »Om opholdssteder og tjenest tyendes opholdssteder,« og da jeg i de sidste år har tjent her i Vestjylland skal jeg såvel på herregård som hos bønder -

Hermed slutter første side.

Øverst på folioarket forrevne bagside fortsættes med nogle tekstudkast:

Fordi der er tvingende grunde ---

--- det i Himmerland ved jeg ikke --- her på egnen ---

Og derfor skulle han ikke --- med sådanne beskyldninger. Vi tjenestefolk er også i besiddelse af æresfølelse. Sluttelig vil jeg bringe frøken V. og Odgaard en oprigtig tak, fordi de har bragt denne vigtige sag på bane.

I ældre tid ruttede man ikke med tingene. Så resten af papiret er brugt til en anden kladde, men nu i en helt anden boldgade:

Undertegnede tillader sig herved ærbødigst at

ansøge det ærede sogneråd om, at der af kommunen tilstås mig en understøttelse til hjælp ved anlæg og vedligeholdelse af en vej fra min bopæl og over til den såkaldte gamle Præstevej. Af denne stækning er 170 alen over mose og eng, hvor igennem løber en bæk af ca. 2 alens bredde. Vejen over mose og eng har jeg indkastet med grøfter og lagt bro over bækken nu i foråret, men den skal opfyldes en del, førend den kan blive farbar i vintertiden. Det er den eneste vej, som fører fra min bopæl, lige som jeg også er den eneste, som har gavn af vejen og jeg derfor er ene om anlægget, og da den kan tjene både som kirkevej og skolevej, anser jeg mig berettiget til at andrage sognerådet om en understøttelse i lighed med, hvad der af kommunen er ydet til andre udflyttere.

Desværre har undertegnede ikke skrevet sit navn, så vi var ikke kommet identifikation af brevskriver og årstal nærmere. Men oplysningerne gav dog et praj om lokaliteten.

Højskolebladet nr. 64 og en artikel, som omhandlede tyendets arbejdstider og opholdssteder, begået af en hr. Bille, skulle Højskolernes Sekretariat vel forholdsvis nemt kunne skaffe os.

Men det var et forfængeligt håb. Sekretariatet rådede ikke over en komplet samling af bladet, og en undersøgelse af det tilstedeværende førte ikke til noget.

Jeg blev rådet til at finde et bibliotek, som havde en komplet samling af Højskolebladet.

Det medførte, at Karen og jeg tilbragte det meste af en dag i arkivrummene under Vejle Folkebibliotek.

I 1875 afløstes den gotiske såkaldte krøllede skrift af de latinsk/engelske bogstaver, vi bruger i dag. Og da den omtalte kladde er skrevet med den nye skrift og med en

hånd, der tydede på, at den var tillært i skolen og ikke senere i livet, mente vi at være på den sikre side, når vi begyndte vor søgen fra og med bladets årgang 1890 og arbejdede os fremad.

Det ville vel højst være et par årtier, der skulle gennemblades. Vi fandt imidlertid hverken navn eller emne, selv om vi for en sikkerheds skyld ikke stoppede før 1933, året hvor det såkaldte Kanslergadeforlig banede vejen for en socialreform. Nu måtte det være nok.

Så vi begyndte i stedet at søge baglæns fra 1889 – og bingo! i årgang 1886 er der en artikel: »Tyendet og folkestuerne,« underskrevet: *Bille*.

Forventningsfuldt skimmede vi artiklen, som imidlertid skuffede og »bare« var et svar på de åbenbart heftige angreb, han blev udsat for efter sit første indlæg, som vor ukendte Thorstrup-borger altså også reagerede på.

Nu var sagen imidlertid på plads. Den pågældende artikel måtte findes i årgang 1885, som vi glad gik til hylderne efter – og så var det den eneste årgang, som manglede i samlingen. Hvilket vi sammen med en lettere vantro bibliotekar fik bekræftet via bibliotekets registrering. I løbet af et par dage blev et eksemplar dog fundet andetsteds og hjemskrevet – men kun til læsestuen, ikke til hjemlån.

Læsning af Billes artikel skaber forståelse for, at vor endnu ukendte ven fra Thorstrup måtte reagere. Det var der også andre, der gjorde, som det ses af redaktionens fodnote:

Hr. pastor Billes artikel har, som det var at vente, fremkaldt overordentligt megen modsigelse, der har givet sig udslag i en hel bunke indlæg. Vi skal aftrykke et passende lille udvalg af disse og begynde med sådanne, der fremtræder som umiddelbare svar, for senere at gå over til artikler, der tager en enkelt side af det rejste spørgsmål op.

Red.

Bille skrev artiklen med rødglødende pen og sarkasme som et svar på et indlæg fra en frøken Vestergaard, givetvis hende vi allerede har mødt i kladden.

Hun underskrev sig *Margrethe Vestergaard, Newcastle on Tyne*. Det har ikke været muligt at finde nærmere oplysninger om hende.

Inden vi kommer til Billes artikel, som er gengivet i sin helhed nedenunder, skal jeg lige tilføje nogle få realkommentarer – der for gamle folk er selvfølgeligheder, men som yngre mennesker måske kan have nytte af under læsningen:

- 1) Der er tale om fæstegårde.
- 2) Hovarbejde som en del af betalingen.
- 3) På herregårdene var der så tilpas store daglige mælkemængder, at der kunne drives rationel mejeridrift under ledelse af en meyerske. Det var ikke muligt på bøndergårdene, som først fik rationel mejeridrift gennem andelsmejerierne, som oprettedes i stort tal i årene efter 1882.
- 4) Så at sige alle præster på landet drev landbrug, men det var sjældent, at de kaldte sig bønder. Her er det vist et retorisk kneb.

- 5) En trækande med øl, som alle drak direkte af, stod altid på bordet.

Om arbejdstiden og tyendets opholdssteder

Om arbejdstiden og tyendets opholdssteder på landet blandt os skriver frøken Margrethe Vestergaard i »Højskolebladet« nr. 61 et stykke, som henholder sig til P. Odgaards stykke i »Vort Landbrug« nr. 41 »om huslivet og vore arbejdsre.« Dette sidste stykke kender jeg ikke, men det er mig næsten ufatteligt, at en mand som P. Odgaard er, efter mit kendskab til ham, hvis det da er P. Odgaard i Tastum ved Skive, kan skrive sådan et stykke om landbolivet som ovennævnte stykke i »Højskolebladet.« For det første om arbejdstiden: hvor i Danmark kan det passe, at tjenestefolkene begynder at arbejde kl. 4 om morgenen og bliver ved til om aftenen kl. 10?

Her i egnen findes der ganske vist et enkelt enestående tilfælde, nemlig en godsejer, som solgte gårdene til bønderne i det forhold, at den samme mand, som i dag nødig ville sælge sin gård for 20.000 kr., gav 1600 kr. for den i sin ungdom foruden nogle kørsler og en arbejdsdag på herregården.

Denne arbejdsdag begynder rigtignok med solen og holder op med solen, men dette enkelte tilfælde kan dog ikke gælde som regel.

Nej skal man tale om, hvad der er regel for arbejdet, da kommer man til at begynde kl. 6 og holde op kl. 7 a 8 med en time frokost og 2 timer middag, hvilket giver 10-11 timer arbejde og 14-15 timer hvile i døgnet.

Undtagelser herfra sker kun om høsten. Men så den lange vinter, hvor mange timers arbejde bliver det så til blandt os bønder?

– Så kommer spørgsmålet om mejeripigerne.³

Har vi hidindtil bevæget os blandt bønder, så springer vi nu lige ind i herregårdsvæsenet.

Jeg tvivler om, at frøken Vestergaard kan nævne et eneste eksempel på dette hundeliv, som her er nævnt, af det virkelige liv. Nej, kan en sølle herremand bare få malket og skrubbet for en umådelig høj løn i forhold til de timers arbejde, her forlanges om dagen, så er han vist uhyre glad, han forlanger såmænd ikke ekstraarbejde.

Om så var, om der også blev forlangt, at en mejeripige skulle sy et hul sammen på en gammel sæk, var det så rædsomt?

Og så de gamle strømper – skal de også med? – Mon ikke disse gamle strømper, som har stukket Dem i øjnene, min kære frøken, skulle tilhøre mejeripigerne selv, eller deres gode venner blandt karlene?

Nu har jeg været præst blandt bønder i 18 år og har jævnligt haft med herregårde at bestille, men jeg har rigtignok aldrig fået det indtryk, at bestillingen som mejeripige var af de mest anstrengende. Om mejeripiger kan der fornuftigvis ikke være tale blandt os bønder, thi vi har ingen; vore piger, om vi har råd til at have flere, deler jo bestillingen mellem sig efter hvad der forefalder i huset.

Og så endelig slutningen: »kunne husmødrene være lidt mindre karrige på det evindelige håndarbejde og unde deres piger en lille smule mere tid til egen rådighed, da ville det være bedre for begge parter.« Men i alverden! Hvad mener De dog hermed højstærede frøken? Er det den vej vi skal ad, at vi skal til at lægge husflid for had?

Når vi kommer ind en vinteraften til en almindelig bonde, er det så ikke en fornøjelse, når vi kan finde husbonde og tyende i arbejde, en spinde, en anden væver, en tredje karter osv.

Det hører da vel endnu med til de uomtvistelige sandheder, at dovenskab er djævelens hovedpude, og at der er en sørgelig retning i tiden henimod dovenskab, og det skal sandelig ikke hjælpe på

fremgang blandt vore arbejdere, når der skal kastes foragt på en så hæderlig ting som at stoppe en strømpe eller lappe en gammel trøje.

Hvorfor holder vi tyende? Mon ikke for at få det arbejde gjort, som vi ikke selv magter.

– Går vi dernæst over til værelserne, da må jeg atter bede om at få gjort forskel på herregårdenes og præstegårdenes borgestue og så på bøndernes dagligstue og sædvanlige opholdsværelse. Hvad angår det sidste, da er sagen snart afgjort, thi her er jo stuen som folkene er, på sine steder et svinehul, og på sine steder et rart opholdssted.

At så en bonde, som har råd dertil, har en stue, hvor han forsøger sig i det fine med sofa og spejl m. m., kan det forundre os? Har han ikke lov at gøre med sit, hvad han vil.

Efter min erfaring blandt bønder er der renere og hyggeligere i den bondes folkestue, som har råd til den fine stue, end der, hvor en sådan ikke findes.

Her inde i Himmerland, og måske andre steder også, findes endnu de modbydelige alkover uden lagner, og hvor karle og piger sover og klæder sig af og på i samme værelse, synes man det er så dejligt?

Og så borgestuerne i præstegårdene og herregårdene. Ja undskyld mig, kære frøken! men tror De, at de nogen sinde bliver afskaffede?

Jeg kan kun tænke mig én eneste måde: gør os alle sammen til bønder; eller med andre ord; gør det umulige muligt, lav menneskene om.

Præsten vil nu have sit studerekammer og herremanden sin dagligstue for sig selv, og selv om vi kunne tvinge præster og herremænd til ved lov at holde spisestue sammen med sine folk, så var det kun et spilfægteri og tillige et hykleri, for de såkaldt dannede mennesker, hvortil jo i reglen præsten og herremanden hører, har en anden levevis end bonden. – De kaster foragt på det tunge klodsede

bord og ølkande) af træ; men må jeg spørge, hvordan skal bordet være? Valnøddetræ med svejede ben? og udpolstrede sofaer og stole? eller hvordan skal jeg møblere mine folks spisestue og opholdsværelse? hvorfor skal Per og Kristen og Hanne og Sine have andre møbler i mit hus, end de har haft i hele deres levetid, og end de nogensinde får i den hytte ude på heden, hvor Per og Marie flytter hen, når de gifter dem, i reglen fordi der er tvingende grunde. – Nej lad os bare ikke kaste foragt på et hvidt skuret bord og en ditto ølkande, men lad os sørge for, at der er en god drik øl i kanden og et velsmagende måltid mad, tillavet med orden og renlighed og omhu, på bordet, så tror jeg nok, at vore jyske karle og piger kan undvære de polerede møbler og udpolstrede sæder.

– Og så karlenes og pigernes soveværelser! ja mange gange må man rigtignok sige: Hu, ha! for svinesti! Men hvem er svinene? Det er i reglen karlene og pigerne selv. Jeg ved ikke, hvor længe det er siden, De gjorde deres studier på herregårdene eller i præstegårdene over karle- og pigekamre, men – jeg siger atter undskyld mig! – er det ikke længe siden?

De herregårde, som jeg kender, kan det ikke siges andet om, end det kunne godt være ordentligt, når beboerne var ordentlige, og ikke selv var nogle grise. Men her vil jeg give Dem ret i, at her er en opgave for husbonden at gøre sit til, at han kan have ret til at sige til sine folk: det er eders egen skyld, når her er svinsk, for således er det ikke overleveret eder.

Hvis tilstanden var gennemgående sådan, som den er bleven beskrevet i Deres stykke, da må jeg rigtignok også sande, at her trænges til en forandring, og det er for præstegårdenes vedkommende kun et tidsspørgsmål, det må man da håbe, at de herrer arkitekter og stiftsøvrigheder, som bygger præstegårde, sørger for.

Jeg kommer frem med disse linjer, fordi jeg føler, at det er de virkelige forhold, der skal skrives om, og at det er det, det gælder om, at vi så sandt og naturligt som muligt, ved virkeligheden og ikke ved ideale fordringer, må søge at gøre livet sandt og behageligt for de mennesker, som vi er afhængige af, og som undertiden er afhængige af os.

Bille.

Frøken Vestergaard indledte sit svar på dette nærmest hadefulde angreb i en noget mere afdæmpet stil:

Svar til hr. Bille.

Hvis mit stykke var yderligt på sin side, hvad jeg dog ikke kan indrømme, så tør jeg nok sige, at Deres giver det ikke noget efter.

Ved en nærmere drøftelse kunne det imidlertid hænde, at vi kunne blive mere enige, og jeg skal derfor prøve at svare på Deres spørgsmål ...

Og således videre svarer hun stille og roligt på pastorens uhyrligheder.

Andre derimod lagde ikke fingre imellem. Det gælder i særdeleshed højskolelærer Poul Bjerger, Askov, som i et indlæg under overskriften Parader og modstød tager kraftigt til genmæle.

Han, der på sin egen krop havde oplevet forholdene under sin opvækst og stadig havde nær kontakt til bondesamfundet, slutter sit lange indlæg med følgende svada: Men hvem er dog denne hr. Bille?

Man læser i hans stykke: »Nu har jeg været præst blandt bønder i 15 år«, altså: hr. Bille er præst.

Flere steder læser man: »Os bønder.«

Altså hr. Bille er også bonde.

Videre læser man: de såkaldte dannede

mennesker, hvortil jo i reglen præsten og herremanden hører, har en anden levevis end bonden.»

Altså: I reglen er præsten dannet og har en anden levevis end bonden, der må altså gives undtagelser, og undtagelsen må så være, at præsten er udannet og har samme levevis som bonden.

Da hr. Bille både er præst og bonde, må han åbenbart høre til undtagelsen.

Ja, »Hvem er dog denne hr. Bille?« –

Poul Bjerge nævner en passant sognet Vesterbølle, og slår man op i *Danmarks Præstehistorie 1884-1911*, fremgår det, at præsten i det vesthimmerlandske sogn Vesterbølle i 1885 hed *Valdemar Bille*, (1844-1906).

En nekrolog over ham finder man også. Nekrologer vægter som regel de positive træk. Lad den så her moderere førsteindtrykket af denne hr. Bille:

Hans interesse var mest vågen for de af tidens kirkelige spørgsmål, der fortrinsvis har med det virkelige liv at gøre. Dette blads læsere vil vide hvor varmt sådanne som dem om menighedsråd, konfirmation, fattige og forsømte børn o. a. 1. lå ham på sinde.

Hans forkyndelse bar præg af, at han havde lært af livet og menneskene. Til at belyse de emner, han talte om, havde han gerne en eller anden oplevelse på rede hånd. Dette i forbindelse med en naturlig veltalende gjorde, at hans prædikener aldrig blev tørre eller kedelige. Selvhvor han som i Vesterbølle og Østerbølle levede i en stærkt pietistisk påvirket menighed, samlede han, den

bestemt grundtvigske præst, en stor tilhørerkreds om sin prædikestol.

Nogle syntes vel ikke om hans forkyndelse, andre kunne ikke forlige sig med visse ejendommeligheder ved hans person; men mange – og deriblandt dem, der kendte ham bedst – vil mindes ham som præst og som ven – og ikke mindst for det varme hjertelag, han ejede.« (K-F. i Aarhus Amtstidende 26. Feb. 06).

Tidsrammen

Før vi vender tilbage til kladden og manden, der skrev den, lidt om tidsrammen:

I 1885, hvor polemikken udspandt sig, gjaldt den forældede tyendelov af 1854 endnu. Loven var under pres, som det vist kan anes, selv om den ikke direkte nævnes i de glødende diskussioner i Højskolebladet.

Året 1885 indledte den næste ti år lange periode i Danmarkshistorien, som kaldes provisorietiden efter de provisoriske love, som højreregeringen Estrup, med henvisning til en paragraf i Grundloven, slap af sted med at udstede uden om Rigsdagen.

I denne lovgivningsmæssigt træge periode, der først endeligt afsluttedes med Systemskiftet i 1901, lykkedes det for industri- og håndværksarbejderne at samle sig i slagkraftige fagforeninger, som kunne tage kampen op mod urimelige arbejdsvilkår og løn.

Førliget efter storlockouten i 1899 udstak regler og rettigheder for fagforeningerne i deres kamp for bedre vilkår for medlemmerne.

Det samme lykkedes ikke i nævneværdigt

omfang for tyendet på landet, og slet ikke for pigerne og karlene på de spredt liggende bøndergårde. De udgjorde ganske vist hovedparten af arbejderne, tyendet, på landet, men de var spredte. Forholdene var ikke så tætte som på byernes og industriens arbejdspladser, en af forudsætningerne for, at der kan skabes sammenhold og pres på udviklingen.

Der skulle noget helt særligt til for at ændre tyendeloven af 1854 – og det tog lang tid!

Dette helt særlige var *Jeppe Aakjærs* roman, »*Vredens Børn*,« der i Vendsyssel Tidende blev kaldt »*Socialistisk agitation under litterære former*.«

Da den udkom i 1904, fremkaldte den angiveligt mere end 1000 harmdirrende artikler i landets aviser. Kun enkelte skrev positive indlæg. Flere var sikkert enige, men stod ikke offentligt frem.

Jeppe Aakjær boede i perioder hos venen Esper Andersen, som drev Jebjerg Fællesmejeri. Efter at bogen udkom, blev bønderne rasende og truede både Aakjær og Esper Andersen: »*Hvis han kommer her til byen igen, slår vi ham ihjel!*!« Og Esper Andersen fik at vide: »*Du huser ikke ham Aakjær, så er det færdig med mælkeleverancerne*.«

Som en parentes kan indføjes, at den satireblandede danske gøren grin heller ikke fornægtede sig dengang.

På det tidspunkt levede hr. Bille endnu.

Men jeg har ikke undersøgt, om han her to år før sin død endnu havde kræfter til at gå i clinch med Jeppe Aakjær og hans roman, mod hvis indhold og tendens frøken Vestergaards artikel, som provokerede ham så stærkt i 1885, var det rene vand.

Jeg husker fra de første år i 1940erne, hvor jeg begyndte at komme til bevidsthed, at min far – som holdt meget af Aakjærs digte og kunne en stor del af dem udenad – sagde, at »*den bog er no for grow*.«

Her 40 år efter, at *Vredens Børn* udkom, var den stadig en »en farlig bog«, forstod jeg.

Bogen og Jeppe Aakjærs mange foredrag gjorde sin virkning på opinionen. Ikke mindst i kredse uden for landbruget, der – på afstand – ikke generedes af grove generaliseringer, men holdt fast i kernespørgsmålet: fornedrelsen og udnyttelsen af tyendet.

Tyendeloven af 1854

Tyendet, samfundets absolutte underklasse, fik som bekendt ikke stemmeret eller frihedsgoder i forbindelse med Grundlovens indførelse i 1849.

Men fem år senere vedtoges dog en lov, Tyendeloven af 1854, som sikrede tyendet visse rettigheder og greb regulerende ind i tjenesteforholdet.

I dag betragter de fleste vist Tyendeloven med afstandtagen, grænsende til afsky. Det var også min umiddelbare holdning, indtil jeg gennemlæste den nøjere og med tidsperspektivet in mente.

Loven har ganske givet gavnet de i retligt henseende nærmest værgeløse mennesker, på hvis arbejdskraft samfundet beroede – *hvis* de formåede at drage nytte af den. Og det kan man befrygte, at en (stor?) del ikke evnede – eller turde – på eget initiativ.

Loven bestod af 78 paragraffer, hvoraf de 25 beskyttede – og givetvis udvidede – tyendets rettigheder.

Det handlede især om at regulere tyen-

Blæksprutten 1905: Tyndekommissionen ventes! Sælges i dag som postkort på Aakjærs gård, Jenle.

dets kontraktforhold. Og der tænkes nok ikke på nedskrevne kontrakter, men mundtlige aftaler, hvor husbonden eventuelt betalte fæstepenge som besegling af aftalen.

Nogle stikprøver fra loven:

§ 6. *En afsluttet Overenskomst om Tjenesteforhold er bindende for enhver af Parterne, uden Hensyn til, om Fæstepenge er givne eller ikke. Er Fæstepenge givne, afdrages de ikke i Lønnen, medmindre anderledes er vedtaget.*

Begrebet mindsteløn i sin vorden:

§ 7. *Størrelsen og beskaffenheden af den løn og andet vederlag, som tyendet skal have for sin tjeneste, beror ganske på overenskomst. Er derom*

intet vedtaget mellem parterne, da skal tyendet have et sådant vederlag, som på det sted, hvor tjenesten udføres, er almindeligt for et tyende i lignende stilling: hvad i så henseende er regel, afgøres af politivirigheden.

Tre paragraffer sikrer (den tids) rimelighed i tilfælde af sygdom. Husbond skulle ikke kunne snyde sig fra forpligtelser – vi vil umiddelbart sige: over for den syge – men nærlæsning efterlader en fornemmelse af, at hensynet til kommunekassen også vægtede en del.:

§ 34. *En overenskomst mellem husbond og tyende om, at tjenesten skal ophøre, så snart tyendet*

måtte blive hjemsogt af sygdom, er ikke forbindende for tyendet, og dersom et sygt tyende enten ifølge slig betingelse eller efter en under sygdommen indgået overenskomst hæver tyendeforholdet, frigøres husbonden heller ikke i forhold til fattigvæsenet, som tyendet måtte falde til byrde, for de i denne lov grundede forpligtelser mod tyendet.

Husbond måtte heller ikke skaffe den syge ud af huset uden »sagkyndig« medvirken:

§ 36. *Bliver et tyende sygt og sengeliggende eller angreben af smitsom sygdom, må dets flytning ikke finde sted, om end fardag (skiftedag) er kommen, eller tjenesten på anden måde er ophørt, førend i købstæderne en læge og på landet enten en læge, eller, hvor en sådan ikke er tilkaldt, sognepræsten, sognefogeden eller en sogneforstander, erklærer at formene, at flytningen kan ske uden fare for tyendets helbred eller for smittes udbredelse. Hvis husbonden, overtrædende denne forskrift, skaffer den syge ud af huset, skal han straffes på samme måde, som i § 31 er bestemt, og desuden bære alle omkostninger på den syges pleje og helbredelse.*

§ 38 sikrede, at man ikke kunne blive smidt på porten uden løn for den tid kontrakten måtte være indgået, hvis husbond døde og enken eller andre involverede ønskede det.

§ 46 sikrede den tjenende tre måneders løn, og otte ugers kostpenge ved ulovlig opsigelse fra husbonds side.

§ 48, 49 og 50 sikrede tyendets løn og kostpenge i kontraktperioden forud for andre krav (specielt jorddrottens krav i en falleret fæstegård). Pengene kunne eventuelt indrives ved fogedens hjælp.

§ 43 oplister seks tilfælde, hvor et tyende må forlade pladsen:

Uden Opsigelse kan Tyendet straks forlade Tjenesten:

- 1) *når husbonden mishandler det;*
- 2) *når han søger at forlede det til forbryderiske eller usædelige handlinger, eller, dersom andre til husstanden hørende personer forser sig på sådan måde, ikke efter dets klage tager det i behørig beskyttelse;*
- 3) *når han, hvis tyendet skal have sin underholdning hos husbonden, vedblivende yder det slet eller utilstrækkelig kost;*
- 4) *når han groveligen krænker dets gode navn og rygte ved ugrundede beskyldninger;*
- 5) *når tyendet ikke har kunnet erholde sin løn eller betingede kostpenge betalte til rette Tid;*
- 6) *når husbonden opgiver sin hidtil havende bolig og flytter over 1 mil bort fra samme, eller han, uden at opgive sin hidtil havende bolig, flytter over 3 mile bort.*

Til positivsiden hører også en række paragraffer med temmelig udførlige anvisninger på mægling i sager vedrørende tyendeforhold.

I dag er lovudsagnene, som er citeret ovenfor (heldigvis) selvfølgeligheder, men set på baggrund af tiden var de et fremskridt.

Husbondens rettigheder er tilgodeset gennem 15 paragraffer. De allerfleste er i og for sig ikke tendentiøse, og slet ikke tiden taget i betragtning.

To §§ skiller sig ud

Og det er uden tvivl disse, der sammen med det forældede, og for os, nedladende sprog-

brug, eksempelvis (om en person): *indfinder det sig først senere i tjeneste, beror det på husbonden, om han vil modtage det eller ikke*, som har gjort ordet tyende til en nedværdigende betegnelse og farvet opfattelsen af Tyendeloven af 1854 som et redskab til underkuelse og fornærelse.

Der er dog ikke tvivl om, at loven – i den udstrækning den blev efterlevet – var det modsatte, da den blev vedtaget i 1854.

I dag, hvor begrebet disciplin antager en noget anden karakter, kræves der betydelige anstrengelser at forholde sig til § 26 og 27:

§ 26. *For udydighed mod husbonden eller den, som på husbondens vegne kan befale over tyendet, skal dette bøde fra 1 til 10 rd. For trods og for opsætsighed skal tyendet dømmes enten til lige bøder eller til simpelt fængsel eller fængsel på vand og brød i indtil 5 dage. For fornærmelige ytringer anvendes de samme straffe, og for modstand eller fornærmelse i gerning fængsel på vand og brød fra 5 til 20 dage, for så vidt der ikke efter andre love er forskyldt en større straf.*

§27. *Hustugt er det mandlige tyende underkastet, indtil det bliver 18 år, og det kvindelige tyende, indtil det bliver 16 år gammelt. Når hustugt anvendes på et sådant tyende for de i § 26 nævnte forseelser, bortfalde de sammesteds fastsatte straffe.*

Hustugt, tærsk – ja. Dog ikke både tærsk og fængselskost for samme forbrydelse!

– ordet tyende etymologisk set? –

Hvor forældet lovens indhold – og holdning for den sags skyld – føltes ved indgangen til 1900-tallet, har jeg ikke boret dybt nok i til at kunne sige.

Sagen er vel nok, at kun meget få havde førstehåndskendskab til loven. Man »havde hørt, hvordan den var«.

Tyendespørgsmålet var, som vi har set, sat på tidens træge dagsorden næsten et årti, før Jeppe Aakjærs voldsomme engagement for alvor ruskede op i debatten.

Føromtalte *Vendsyssel Tidende* og mange med den mente, at Aakjær overdrev hæmningsløst og fremdrog de mest uheldige eksempler og generaliserede forholdene. Oven i købet på en baggrund, som lå en snes år tilbage, da han selv var ung. Altså omkring den tid da hr. Billes provokation fandt sted.

Aakjær tog det efter sigende roligt. Han havde belæg for eksemplerne.

Der var vel sket visse forbedringer af forholdene i den mellemliggende tid, men meget stod tilbage.

Og de fleste kunne vel her i begyndelsen af 1900-tallet se, at Tyendeloven var forældet.

Tyendelovskommissionen

Røret, som debatten om *Vredens Børn* skabte, medførte, at der i 1905, året efter at bogen udkom, nedsattes en tyendekommission, der skulle komme med forslag til revision af den forældede tyendelov fra 1854.

Jeppe Aakjær blev selvsagt tilbudt en plads i kommissionen, men takkede nej. Som forfatter ville han stå frit.

Det blev i stedet Peter Sabroe, en anden af tidens store agitatorer, brændende optaget af de forhutlede børn på samfundets bund. Ret sikkert for en stor dels vedkommende af tyendeherkomst.

Tyendekommissionen kom til at bestå af 18 medlemmer foruden en sekretær.

Et af kommissionens medlemmer, J. Nielsen-Jeksen, skrev en lille artikel i ugebladet *Tiden*, som venstrehøvdingen (senere konseilspræsident) J. C. Christensen udgav i årene 1910-1917, hvor han kort redegjorde for kommissionens sammensætning og arbejde:

»Kommissionen bestod af 18 medlemmer foruden sekretæren, herredsfuldmegetig Jensen, Stevns. Medlemmerne er valgt dels af ministeren og dels af begge Rigsdagens Ting efter forholdstal, så alle politiske partier er repræsenteret, ligesom også både tyendet og husbonderne har haft deres repræsentanter. Borgmester Schmidt, Svendborg, har været formand.«

Man får indtryk af, at der arbejdedes grundigt og med udsyn. Kommissionen lod »... indhente oplysninger om tyendelovgivningen i fremmede lande ...« Sammenligninger viste, at: »Retsforholdet mellem tyende og husbonde i de fornævnte lande og vor egen tyendelovgivning viser, at vor egen, trods dens ælde og mangler, er den mest frisindede og yder tyendet størst retssikkerhed og beskyttelse mod misbrug af husbonden.«

Der nedsattes udvalg på syv personer, som skulle forsøge at udarbejde et udkast. Og i løbet af et års tid, »lykkedes det virkelig udvalget at blive så godt som enig om et sådant udkast.«

Men forslaget havde åbenbart ingen gang på jorden i den samlede kommission, som delte sig i tre mindretal med hver sin holdning.

Og her vil jeg gerne gøre J. Nielsen-Jeksens ord til mine:

»At komme ind på Enkeltheder her ville føre alt for vidt. Jeg må derfor indskrænke mig til nærmere at omtale de 3 Hovedanskuelser, hvorom der særlig har været forhandlet.«

I min yderligere forkortning er hovedtrækkene følgende:

Et mindretal ville »... fuldstændig ophæve Tyendeloven« og gå over til »fri Kontraktforhold.« Denne lov, der af forslaget's fortalere blev kaldt »... en ren klasselov, der gjorde tyendet til slaver og trælle og derfor burde helt ophæves...«

Men da det kom til stykket, holdt kun et enkelt medlem fast i standpunktet. »Alle (andre) ville have noget sat i Stedet for den gældende Tyendelov.«

(Jeg ved ikke, hvem den standhaftige var, men gætter på Peter Sabroe.)

Det ville, som artiklens forfatter skriver, være: »... ganske forfejlet; thi selv om man ophæver tyendeloven, vedbliver tyendeforholdet dog at bestå ...«

Det korte og det lange blev, at to mindretal,

»... der i betænkningen betegnes som »første« og »andet«... i alt væsentlig (er) enige om retsforhold mellem husbonde og tyende og deres gensidige pligter og rettigheder.«

»Flertallet har anset det som opgave på grundlag af den gamle lov at udarbejde en ny, der indeholder, om man vil, en normalkontrakt, som det imidlertid står parterne frit for om de vil benytte eller ej. Ved siden heraf har flertallet søgt at give udkastet et sådant indhold, at det kan udfylde en plads i vor nyere moderne sociale lovgivning.«

»Først og fremmest har flertallet søgt at fjerne alt, hvad der ligesom sætter et underklassepræg på tyendet. Dette gælder således om Skudsmålsbogs-systemet med til- og framelding, strafformer for udydighed, trods og opsætsighed mod husbonden, fordi det ikke længer stemmer med vor tids opfattelse. Det samme gælder hustugt og adskilligt andet.«

Skudsmålsbogen, det nedværdigende »pas« og registreringsinstrument, som skulle følge »et tyende« livet igennem fra den dag præsten, som den første indføring i bogen, bekræftede fødested, dåb og konfirmation.

Bogen blev påbudt allerede i 1832. Tyen-deloven af 1854 regulerede og bibeholdt den:

»Der skal af justitsministeriet sørges for, at skudsmålsbøger til en billig pris blive at erholde i alle købstæder og i ethvert pastorat på landet«

Husbond skulle indføre begyndelses- og sluttidspunktet for tjenesteforholdet – og lønnen i skudsmålsbogen.

Det var op til ham selv, om han ville indføre »... noget vidnesbyrd om tyendets forhold i tjenestetiden.« Han må dog ikke skrive noget ufordelagtigt som kan skade et nyt ansættelsesforhold, medmindre han kan bevise rigtigheden af sine påstande. Kan han ikke det, skal han betale erstatning og er desuden hjemfalden til straf.

Men han må heller ikke – og det nævnes først – »... mod bedre vidende give tyendet et fordelagtigt skudsmål, hvorved tredje mand kan skuffes ...«. Det ville medføre samme konsekvenser.

Blev en skudsmålsbog uforsætligt væk, »... skal tyendet under bøder af indtil 5 rigsdaler ufortøvet melde det til politiet, som derpå har at undersøge, hvorledes bogen er forkommen.« Er bogen forsætligt bortkommen, er helvede naturligvis for alvor løs.

Intet under at »skudsmålsbogssystemet« føltes – og var – et skræmme- og undertrykkelsesmiddel.

Resultatet af kommissionens arbejde

En ny lovgivning som resultat af kommissio-

nens betænkning lod vente på sig. Urimeligt længe forekommer det. Den eneste plausible undskyldning, jeg kan komme i tanker om, er udbruddet af Første Verdenskrig i 1914.

Men endelig den 6. maj 1921 blev *Medhjælperloven* vedtaget og de fornedrende bestemmelser og betegnelsen tyende afskaffet. Medhjælperloven kunne nu »... udfylde en plads i vor nyere moderne sociale lovgivning,« som kommissionen ønskede.

Den ånd og lovgivningspraksis, som regulerede samfundets underste lag, siden politiforordningen af 23.3.1791 afløste sædvaneretten, var endelig bragt til ophør.

Kladden – forfatteren

Læseren har vel allerede anet, hvilken skæbne der blev renskriften af kladden til del –

Den var ikke at finde i Højskolebladet som tiltænkt, og er åbenbart, ufortjent synes jeg, blevet fravalgt det *passende lille udvalg* af de mange indlæg mod hr. Billes uhyrligheder, som redaktionen lod trykke.

Forfatteren, derimod, har Svenning Olesen og hans stab på Thorstrup Sognearkiv identificeret som *Jens Lauridsen*, født i 1857.

(I øvrigt på den gård, som min kone og jeg har beboet de sidste 55 år).

Jens var altså 28 år, da han i 1885 skrev sin kladde til et indlæg mod pastor Valdemar Bille. Han var ikke længer tyende, men ejede en udflyttergård i Ounbøl med en kilometerlang besværlig privatvej.

Jens kendte tyendelivets trange levevilkår og de (alt for) lange arbejdsdage.

Han ønskede sig »*adgang til god og nyttig læsning*« og havde evner og muligheder, som ikke var alle forundt.

Svenning Olesen beskriver i det følgende Jens Lauridsens (korte) livsforløb:

En bondesøn med evner og holdninger

Jens Lauridsen blev født 24.12.1857. Hans forældre Kirsten Christensdatter og Laurids Christensen havde overtaget gården Gl. Præstevej 16 i Ounbøl i 1852. De kom fra Lønborg, hvor de netop var blevet gift. Jens havde 2 storebrødre, Chr. Peder født 1852, Kristen født 1855, og i 1866 kom så lillesøsteren Ingeborg Margrethe.

Jens' barndom og ungdom var en tid, hvor optimismen spirede på landet. Bønderne var ligesom vågnet af en dvaletilstand, mange fæstere var blevet selvejere, og fremsynede mænd satte gang i udviklingen. Således var Danmarks første højskole blevet oprettet i Rødding i 1844. Flere fulgte efter, og det blev efterhånden almindeligt, at landbougdommen kom på højskole og fik forbedret skolekundskaberne, ligesom de også fik nye kulturelle oplevelser og udvidet horisonten. Også Andelsbevægelsen satte gang i lokalsamfundene, og der var både vilje og ønske i landbobefolkningen til at frigøre sig fra dominansen fra herregård og købstad, som også havde mistet en del af sin magt, da loven om næringsfrihed trådte i kraft i 1862.

Jens har sikkert som andre drenge været ude at tjene på forskellige gårde i omegnen og nok også hjulpet til hjemme hos forældrene i nogle af ungdomsårene, men han ville gerne lære mere og havde et stort ønske om at komme til at undervise børn.

I 1880 opsøgte han sin gamle lærer, degnen Peder Bruun Sørensen Brink i Thorstrup, som lovede at give ham ekstra undervisning. Året efter var han to måneder på

Janderup Højskole, og i vinteren 1882-83 yderligere fem måneder samme sted. Det lykkedes for ham at få en anbefaling fra Højskolen, og efter ansøgning fik han nu stilling som vinterlærer i Kokspang, men da der efter den vestjyske skoleordning kun er brug for ekstra lærere om vinteren, tog han i sommeren 1884 plads som karl på herregården Nørholm.

Vi får et rigtig godt indtryk af arbejdet på herregården denne sommer gennem hans omhyggeligt første dagbog, som befinder sig på Thorstrup Sognearkiv. Herunder gengives optegnelserne for de første syv dage i juli 1884:

1. Juli. *Smuk Vejr. Slået i Sigs Eng. 15 Mand 5 Daglejere og 3 Koner.*
2. Juli. *Varmt. Pløjet det sidste af Brakmarken. Kjørt 5 Læs Kløverhø og 3 Læs Hø af Mølleengen. Søren forvred sin Arm og kom på Sygehuset.*
3. Juli. *Varmt. Revet Hø i Sigs Eng. 25 Personer og kjørt 5 Læs hjem.*
4. Juli. *Varmt. Kjørt 19 Læs Hø af Sigs Eng.*
5. Juli. *Varmt. Kjørt 14 Læs Hø af Sigs Eng og 2 Læs af Mølleengen. Om Efttermiddagen Tordenvejr ikke Regn her.*
6. Juli. *Varmt. Søndag.*
7. Juli. *Regnvejr. Slået i Mølleengen.*

Efteråret nærmede sig, og Jens ledte igen efter et vinterlærerjob. Det lykkedes for ham at blive ansat i Krusbjerg vinteren 1884-85, og vi har et sikkert bevis for hans virke der, da dagbogen med optegnelserne fra arbejdet på Nørholm nu fortsættes som mødeprotokol for eleverne i Krusbjerg Skole – begyndende med 15. oktober 1884.

Knusbjerg Skole i			Oktober 1884																
Bøgel	Fædre og Husbonde Navne	Børnenes Navne	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
Lindby Høft	Nils Peder Pedersen	Hans Nilsen Pedersen
"	Klaus Jakobsen	Hans Jakob Larsen
"	Nils Ludvigsen	Friedrich Jensen
"	Mads Fr. Andersen	Frants & Sørensen
"	Sørensen	Wilhelm Christensen
Skovlund	Frijsen Pedersen Høft	Hans & Erik Sørensen
Lid	Friedrich Jensen	Friedrich Maria Jensen
Skovlund	Søren Pedersen Høft	Ans Kathrine Mogensdatter
Medum	Klaus Vilhelm Jensen	Jensine P. Jepsen
Bejovnap	Peder Fr. Jensen	August Jensen
Lindby Høft	Mads Sørensen	Kristiane Sørensen
"	Mads Danielsen	Kristiane Danielsen
Illing	Nikolaj Jakobsen	Ans Maria Jakobsen
Lindby Høft	Kristen Sørensen	Peder Sørensen
"	Klaus Jakobsen	Niels Rindborgsk Høft
"	Mads Fr. Sørensen	Nuders Sørensen
Lid	Kristian Hansen	Hans J. Hansen
Bejovnap	Jesper Kjeldsen	Hans Niels Kjeldsen
Lindby Høft	Søren Sørensen	Søren Søren Sørensen
"	Kristen Sørensen	Søren Sørensen
Lid	Kristen Sørensen	Gritha Maria Sørensen
Bejovnap	Peder Fr. Jensen	Maria Jensen
Lid	Kristen Jensen	Kristen Jensen
Lindby Høft	Mads Danielsen	Ans Danielsen
"	Søren Sørensen	Jensine Kathrine M. Sørensen
"	Veitvald Sørensen	Else Kirstine Sørensen
Lid	Rasmus Jensen	Kristen Sørensen Jensen
Lindby Høft	Mads Sørensen	Søren Sørensen

Protokol fra Knusbjerg Skole, 1884.

Det store fravær må have virket frustrerende på en den unge lærer. Fire af eleverne var slet ikke i skole i sidste halvdel af oktober.

Hvad fraværet skyldes, kan der gisnes om.

Den vestjyske Skoleordning udsprang af behovet for børnenes arbejdskraft i sommermånederne. Måske har alle »Fædre og Husbonde«, som det hedder i overskriften til anden kolonne, ikke ville slippe børnene de første fjorten dage af vinterskolen.

En anden realitet i tilværelsen var børnesygdomme og tuberkulose, som man ikke havde styr på dengang,

Den sidste omhyggeligt førte måned er marts 1885, og så slutter Jens Lauridsens tilværelse som lærer, da han stod for at skulle giftes og overtage en udflyttergård – i dag Gl. Præstevej 41 i Ounbøl.

Men hvem var pigen, han skulle giftes med, og hvordan gik det til, at han nu skulle være selvstændig gårdmand?

I 1876 døde hans far, og storebroderen Chr. Peder overtog barndomshjemmet Gl. Præstevej 16. To år senere giftede han sig med Else Marie Sørensen, som også kom fra en gård i Ounbøl – man rejste jo ikke så

langt efter en livsleedsager dengang. Else Marie havde imidlertid en lillesøster, som i 1878 var 14 år, og hun har nok jævnligt besøgt sin storesøster og svoger. Jens har sikkert haft et godt øje til teenageren Kirstine, og deres fælles besøg på Gl. Præstevej 16 i årene efter 1878 har næppe været helt tilfældige, og her syv år senere blev de, den 24.6.1885, viede i Thorstrup Kirke.

Gården, som Kirstine og Jens overtog, ligger på parcellen matr.nr. 2C i Ounbøl. Det var Kirstines far Søren Hansen, der i 1859 købte arealet af Hans Jensen, Ounbøl Østergaard for 300 rigsdaler. Gården er antagelig bygget kort efter, og i 1885 flyttede det unge par så ind. På avlsbygningen findes årstallet 1896, og vi formoder, at der er sket ombygning eller udvidelse dette år.

Alt så altså lykkeligt ud for Kirstine og Jens, men glæden varede kort, for allerede året efter, den 12.6.1886, skete der en katastrofe for den unge familie på ejendommen, idet Jens døde efter et spark i hovedet af en hest. Kirstine blev nu alene med sin to måneder gamle datter, Karen Marie, men heller ikke hende fik hun lov at beholde. Datteren døde den 21. oktober af lungebetændelse.

Hvordan det var muligt for Kirstine at komme videre, er næsten ikke til at fatte, men familien støttede hende meget, og Jens' storebror Kristen overtog pligterne på gården. Også blandt naboer og venner er medfølelsen stor, og af pastor Vedels ligtale ved begravelsen fornemmes, at ulykken har berørt hele det lille sogn. Talen blev efterfølgende trykt i en lille folder, som arkivet har et eksemplar af.

Præsten bruger mange ord på at indskri-

ve den frygtelige ulykke i en gudstugtnes tjeneste og at fastholde menigheden i troen midt i meningsløsheden.

Det fremgår også af talen, at Jens Lauridsen var ved bevidsthed efter slaget og nåede at tale med sin kone, inden han døde.

Talen i uredigeret form kan – med tilstrækkelig tålmodighed – læses herunder.

Pastor Vedel ligtale

En stor Ulykke har ramt Eder i dette Hjem, det var som naar Lynet slaar ned og rammer et Træ, medens det staar i sin kraftige Væxt med sine skyggende Grene, at Jens Lauridsen døde. Kun i kort Tid havde I boet i dette Eders lille, kjære Hjem, men det var bleven Eder kjært, hyggeligt ved et kjærligt Samliv og ved den fælles Omhu for det, som var Eder betroet. Fuld af Virksomhed var han og af Tanker om, hvorledes dette Hjem skulde baade opholdes og bevares, Marken dyrkes og Velstanden forøges, og alt dette i og af Kjærlighed; saa faldt han for en Hests Slag. Og ved dette hastige, pludselige Slag blev Hjemmet vel ikke øde, men der er bleven tilføjet Eder et dybt Saar, I ville komme til at bære et smertefuldt Savn. Hvilke Tanker skulle vi nu gjøre os derom? Var det den onde Magt, der her fik Lov til at øve sin Ufærd paa Grund af mangel paa Aarvaagenhed?

Vi svare: Ja, hvo af os er aarvaagen nok, som vi skulde være, og som vi kunde være, hvo holder sig saa nær til Gud, som vi kunne det paa Jesu Ord, hvo sidder saa fast og rolig under Guds Vingers Skygge, saa vi aldrig glemme Gud, saa vi bruge alle vore Kræfter i hans Tjeneste?

Kjære Venner! Vi opfordres ganske vist alle sammen ved en saadan Ulykke, som har bragt megen Sorg og mange Taarer, til at være mere aarvaagne i Bøn, mere hengivne til Gud, mindre elskende Verden og dens Ting, og i denne

Henseende trængte vi vel alle til en saadan stræng og alvorlig Formaning, mange andre mere end I, som Slaget ramte. Eller var denne Ulykke en Straf? Vi svare: Vi vide, at vi alle synde daglig meget og fortjene vel Straf, men vi sige ogsaa med Jesu Ord: Mene I, at disse vare Syndere frem for andre Galilæer, fordi dette skete dem? Nej, siger jeg Eder, men dersom I ikke omvende Eder, skulle I alle ligeledes omkomme. Vi sige altsaa med Jesu Ord, at betragte som Straf er det ikke en Straf over ham eller Eder, som Slaget ramte, men en Straf til os Alle, et stærkt Raab til os Alle: Omvender Eder! Og vi bede med Salmisten: »Straf os ikke i din Vrede, og tugt os ikke i din Harme,« men drag os Alle til dig, vor Gud og Fader ved dette! Da tør vi tro, at dette store Onde, som har ramt dette lille, stille og fredelige Hjem, kan blive vendt til det gode. O, at I da maatte ved Guds Naade lære denne store Sorg at kjende som en kjærlig Guds Tugt, der just elsker dem, han revser og derved vil drage dem nærmere til sig. Som vi have oplevet en lignende Sorg, pludselig Død, men rædselsfuldere Begivenhed for saa kort Tid siden, at den endnu er i friskt Minde, saa tør vi maaske ogsaa tro, at den Tugt og denne Tugt, som er en Tugt til os Alle, just har ramt dem iblandt os, som maaske bedre end vi andre have kunnet tage derimod med en godmodig Tro og from Hengivenhed, saa det Onde kan vendes til det Gode, og der kan komme Frugt deraf. Thi det er jo det trøstelige ved denne hastige Død, at den dog ikke kom hurtigere, end at han kunde faa beskikket baade sig selv og sit Hus før sin Bortgang. Jeg kjender ikke nogen anden Vej til Salighed baade her og hisset end tro og bekjende den Tro, som Jesus har givet os Kristne i vor Daab; jeg tror derfor, at Jens Lauridsen er salig i den Tro, som han begjærte bekjendt i sin Dødsstund og selv bekjendte. Han søgte og fandt den rette eneste Trøst, og saa glemte

han ej heller sine Kjære i sin Død. Du, hans kjære Hustru, vil ikke glemme hans Afskedsord til Dig og gennem Dig til Eders lille Pige, naar han bad Dig om at holde Eder fast ved den Tro. Du vil ikke glemme det, men tro og med Guds naadige Hjælp ogsaa lære at bekjende til dine Dages Ende og derigennem finde Saliggjørelsens Vej. Og I to gamle Folk og hans gamle Moder, som have faaet Eders Del af Sorg og Savn, som havde det saa lykkeligt og godt med Eders gifte Børn, I ere tilligemed hans Søkende alle blevne dybt bedrøvede; men I, hans Svigerforældre have nu faaet en Gjerning igjen; thi I ville ikke glemme, hvad han bad Eder om, at tage Eder af hende og være for hende i hans Sted hendes kjærlige Hjælp og Bistand. Han har saa vist ikke henvendt sig til de urette, thi vilde end Enhver af hans Familie gjerne hjælpe, saa ville I betragte det som en Gjerning, Gud giver, og som I da og kunne være visse paa, at han vil give baade Mod og Kræfter til. Se, saaledes fik han beskikket sit Hus, før han gik bort i Fred, i Sandhed, han brugte den korte Tid, han havde, vi kunne ikke tænke os, at han kunde have brugt den bedre. Dette ville I trøstes og glædes ved, naar Sorgen og Savnet og Taarerne ofte vende tilbage, og leve i Troen, saa I baade tro og bekjende den gode Bekjendelse, og Gud skal give Eder sin Naade, at det kan blive Eder til Glæde og Fred. Men alle vi andre, som ere Lemmer på det samme Legeme, som lide med, naar et Lem lider, og slaas med, naar et Lem slaas; at vi måtte tage ved den stærke Lære i en saadan Begivenhed, en Gjerning virker mere end mange Ord, ja at den saaledes, sørgelig og smertelig som den er, maatte blive til Gode; da mister den onde Magt sin Sejr, Guds højeste og bedste Villie sker, og da trøstes alle Bedrøvede med en rig og velsignet Trøst; da vinder Frelseren, Jesus en stor Sejr! AMEN.

Den unge enke på den isolerede udflyttergård var under nødvendighedens lov. Driften af en gård krævede både en kone og en mand.

Da hendes mand faldt bort, trådte svogeren Kristen til – og det blev sikkert betragtet som helt naturligt, at de i 1888 giftede sig.

I vore dage kalder vi det – let nedladende – fornuftsægteskab. Det så man anderledes på dengang. At det var fornuftigt/nødvendigt udelukkede ikke, at det også blev lykkeligt.

Kirstine og Kristen fik et godt liv sammen i næsten 30 år og blev forældre til tre børn,

hvoraf flere efterkommere har og har haft deres virke i sognet.

Kirstine døde den 23.8.1917, men gården blev i familien yderligere to generationer, og først i 1996 kom den på fremmede hænder.

Ejvind Busk Jensen, Gl. Præstevej 16, 6800 Varde, født 1933. Fhv. lærer ved Horne Skole.

Svenning Olesen, Ølgaardsvej 6, Sig, 6800 Varde, født 1936. Fhv. lærer ved Thorstrup Skole.